

Naslov članka/Article:

Odzivnost je element tranosti (pogled na VITR z vidika izobraževanja odraslih)

*Responsiveness Is an Element of Sustainability
View of Education for Sustainable Development from the Perspective of Adult Education*

Avtor/Author:

dr. Nevenka Bogataj

CC licenca

Priznanje avtorstva-Nekomercialno-Brez predelav

Vzgoja in izobraževanje 3/2021, letnik 52

ISSN 0350-5065

Izdal in založil: Zavod Republike Slovenije za šolstvo
Kraj in leto izdaje: Ljubljana, 2021

Spletna stran revije:

<https://www.zrss.si/strokovne-revije/vzgoja-in-izobrazevanje/>

ODZIVNOST JE ELEMENT TRAJNOSTI POGLED NA VITR Z VIDIKA IZOBRAŽEVANJA ODRASLIH

*Responsiveness Is an Element of Sustainability
View of Education for Sustainable Development from the Perspective of Adult
Education*

IZVLEČEK

Prispevek prikazuje razvoj VITR v izobraževanju odraslih po letu 2007 in ugotavlja slabo odzivnost na okoljske probleme in usmeritve mednarodnih dokumentov in slovenske prakse. Raziskave na tem področju in sinergije med izobraževalnimi institucijami in kakovostnimi praksami VITR manjkajo. Zato je dodan opis primera hitrega in preciznega odziva na okoljsko motnjo. Sinergije so torej mogoče in jih spodbujajo potrebe, pa tudi globalne smernice. Klasični kazalniki izobraževanja (ravni izobrazbe ali stopnji udeležbe v izobraževanju) so za VITR le omejene vrednosti, zato predlagamo njihov nadaljnji razvoj, pa tudi cilje in metode, ki so se izkazali za urezne. Potrebna bosta vztrajnost in pogum za nadaljevanje dobrih praks ter preusmeritev izobraževanja v podporo pravih in hitrim odločitvam ob soočanju z motnjami v ekosistemi.

Ključne besede: Slovenija, motnje v ekosistemu, Kras, trajnost, odrasli, VITR

ABSTRACT

The paper shows the advancement of education for sustainable development in the field of adult education after 2007 and finds that it is insufficiently responsive to environmental problems and to the policies of international documents and of Slovenian practice. Research into this issue and synergies between educational institutions and quality practices in education for sustainable development are lacking. For this reason, a fast and precise response to an environmental disturbance has been described. Synergies are therefore possible and are encouraged by needs and by global guidelines. The classic indicators of education (of the education level or degree of participation in education) are of limited value to education for sustainable development, which is why their further development is proposed, as well as the goals and methods which have proved suitable. It will take perseverance and courage to continue the good practices and to redirect education towards making right and fast decisions when dealing with disturbances in ecosystems.

Keywords: Slovenia, disturbances in ecosystem, Kras, sustainability, adults, education for sustainable development

UVOD

Vzgoja in izobraževanje za trajnostni razvoj (VITR) se v izobraževanju odraslih razvija z majhnimi, a utemeljenimi koraki. Prispevek prikazuje VITR na Andragoškem centru Slovenije v zadnjem desetletju. Izpostavljena je dimenzija časa, ki je za trajnost bistvena. VITR se je razvil kot odziv na motnje v okolju, na te pa se odzivamo zelo različno. Nenadna ekstremna motnja na primer sproži buren takojšen odziv (primer poplav v Železnikih), postopna in manj očitna motnja, kot so na primer podnebne spremembe, pa je pogosto spregledana, z odzivom nanjo odlašamo ali jo prelagamo v pristojnost drugih.

Spremembe okolja v Sloveniji so zelo različne, odziv nanje pa je vedno splet okoljskih, družbenih in ekonomskih vidi-

kov. Zato je razvoj VITR zahtevno področje. Budnost, aktivnost, povezovanje raznolikih kompetenc in akterjev, miselna in akcijska gibčnost ter bistveno spremenjen pristop k izobraževanju: iz programov *za* učence in udeležence izobraževalnih programov v učenje *z* njimi so med deležniki izobraževanja odraslih različno porazdeljeni. Izkušnje pa obstajajo, zato predvidoma največji izziv predstavlja prehod s skrbi za institucionalno financiranje v upoštevanje načel trajnosti, ki vključujejo pravilno in hitro odzivanje na okoljske spremembe. Predlagamo cilje in metode VITR ter večjo pozornost lokalnemu okolju. Za zdaj sta se namreč mednarodna in nacionalna politika zmanjševanja emisij ogljikovega dioksida izkazali za neuspešni (Sonnenschein, 2020), okrepljena aktivnost občin pa je skladna z dosedanjim razvojem VITR v izobraževanju odraslih in poudarki novejših globalnih priporočil (UNESCO, 2020).

METODOLOGIJA

Analizirali smo razvoj VITR v izobraževanju odraslih na podlagi sekundarnih virov. Po literaturi povzemamo primer hitrega in pravilnega odziva lokalnega okolja na žled in njegove posledice (Bogataj in Krč, 2017, 2018), ki izhaja iz lokalnega izkušnjsko pridobljenega znanja.

Ker se v izobraževanju strukture opisujejo z ravno formalne izobrazbe in deležem udeležbe v izobraževalni ponudbi, v interpretaciji izpostavljam nezadostnost preprostih in desetletja istih kazalnikov, če jih želimo uporabljati za VITR ali za ovrednotenje odziva na okoljske motnje. Skušali smo utemeljiti pomen hitrega odzivanja na okoljske motnje in odgovoriti na vprašanje: Kakšna je odzivnost izobraževanja odraslih na okoljske motnje z vidika VITR?

REZULTATI

Razvoj VITR v izobraževanju odraslih

VITR se v izobraževanju odraslih razvija 13 let, deležniki v njem pa so državne institucije, v katerih imajo zaposleni večinoma visokošolsko izobrazbo. Leta 2007 sprejete Smernice VITR so bile priložnost, da se izobraževanje odraslih odzove na okoljske izzive s pomočjo evropskih sredstev. Razvit in preizkušen je bil prvi *Program temeljnega usposabljanja za trajnostni razvoj* in oblikovani učni gradivi *Berilo o trajnosti, 2009*, in *Znamenja trajnosti, 2103*. Tako smo v izobraževanje odraslih vpeljali temeljne pojme VITR: razvoj, trajnost, skupnost, vir, narava, okolje. Cilji in metodološka zasnova so predstavljeni v nadaljevanju, program pa je javno objavljen v programoteki ACS ter umeščen v *Program stalnega strokovnega izpopolnjevanja učiteljev* – http://arhiv.acs.si/programi/Usposabljanje_za_trajnostni_razvoj.pdf. Učno gradivo je zbirnik primerov dediščine različnih slovenskih pokrajin ter izbranih mednarodnih in zgodovinskih dokumentov. Njihova zaključna interpretacija govori o smiselnosti lokalnih proizvodnih verig in nujnem ohranjanju avtohtonih oblik organiziranja skupnosti, ker je (bila doslej) v Sloveniji osnovna enota trajnosti (vaška) skupnost (Bogataj, 2013).

Andragoški center Slovenije ima za področje VITR v zadnjem desetletju polovico polne zaposlitve in letno do tisoč evrov proračunskih sredstev. **Opisani izobraževalni program, eden prvih v izobraževanju odraslih, ki vključuje terensko delo in ekološke vsebine, je zato izveden občasno. Evalvacijski rezultati kažejo visoke ocene, promocija vsebin pa poteka v navezavi s promocijskim središčem ali ob sprotnih objavah (npr. Bogataj, 2014).** Okoljske in trajnostne teme so v družbi vse bolj prisotne, saj raste obseg strokovne podpore ACS zainteresiranim deležnikom zunaj področja izobraževanja (Službi vlade za razvoj in kohezijo, civilnodružbenim ustanovam, ZRC SAZU itd.) ter se razvija tako praksa (Ljudska univerza Ajdovščina, 2011, PRC, 2015, Teden izobraževanja za trajnostni razvoj, 2019), didaktika (Ličen s sod., 2015) kot tudi sistemski predlogi (npr. Jelen Mernik, 2016). V Letnem delovnem načrtu Andragoškega centra Slovenije je bilo doslej VITR težko ohranjati, še manj pa razvijati. Zato danes ne razpolagamo z analizami, ki bi utemeljevale njegov nadaljnji razvoj. Projektna priložnost za razvoj VITR v letu 2016

je bila zato dobrodošla. Ministrstvo za okolje in prostor je terjalo in omogočilo posodobitev izobraževalnega programa (razvoj dveh aktualnih tematik: podnebne spremembe in zelena delovna mesta), dostopnost vsebine učnih gradiv na spletni strani znamenjatrajnosti.si in preizkusi učnega modela Karavane študijskih krožkov v Volčjem Potoku. Slednji je poudaril opazovanje prilagajanja rastlinstva spremenjenemu kroženju vode in povišanim temperaturam. K razvoju VITR so poleg Ministrstva za okolje in prostor prispevali posamični evropski projekti izobraževanja odraslih,¹ leta 2019 pa dve dvodnevni tematski srečanja ob Tednu izobraževanja za trajnostni razvoj, ki ju je organizirala Zveza izobraževalnih in svetovalnih središč. V zadnjem letu se je na pobudo istega ministrstva začel dialog med javnimi izobraževalnimi zavodi o nadaljnjem razvoju VITR in z njim povezanih vsebin, pristopov in aktivnosti. Zadnje informacije o načrtih za naslednje desetletje (LPIO, 2020) ne obetajo sprememb na tem področju.

Ključna in klasična kazalnika v izobraževanju odraslih sta stopnja izobraževanja in delež dokumentirano aktivnih v izobraževalnih programih (ReNPIO 2021–2030). Poskus oblikovanja celovitejših kazalnikov (Bogataj, 2011) je pokazal močno povezavo z (lokalnim) okoljem in vlogo kakovosti (ne le obsega) izobraževanja (npr. trajnost učne aktivnosti, aktiviranje ljudi vključno z učno in družbeno neaktivnimi, mobiliziranje družbeno odgovornih dejanj, pomen pestrosti učne skupine, razvoj dodane vrednosti v obliki novega načina razmišljanja). Poskusno je bil predlagan izračun razmerja med (neposrednimi in posrednimi) vložki in finančno oceno učinkov, niso pa bili še vključeni vidiki kot npr. povezava z motnjami, prispevek k regeneraciji neravnotežij v naravi, različni vidiki trajnosti, razmerje med osebnimi in skupnimi cilji.

Primer agilnega odziva na motnjo v okolju zunaj okvira izobraževanja

Primer se nanaša na konkretni dogodek iz obdobja 2014–2016, ko je Slovenijo prizadel žled. Nanaša se na območje Postojne z okolico, točneje na postojnsko območno enoto Zavoda za gozdove Slovenije. Na ekstremno in veliko površinsko motnjo so se odzvali različni deležniki, od izobraževalnih institucij lokalne, javne, zasebne in nevladne. V neposredno sanacijo so bile vključene mikrolokalne institucije, npr. agrarne skupnosti, lokalne kot npr. upravna enota, in nacionalne, npr. območna enota Zavoda za gozdove Slovenije. Izobrazbena struktura deležnikov je bila zato raznolika, zato je odziv povezal različno formalno izobražene ljudi. V agrarnih skupnostih kot tradicionalni avtohtoni skupnostni obliki upravljanja prevladujejo starejši moški, med katerimi večina nima srednješolske izobrazbe, na lokalni in nacionalni ravni je izobrazba večinoma višja.

Odziv je obsegal najprej skrb za ljudi (nastanitev, ogrevanje, ponovna vzpostavitev električnega omrežja in preostale infrastrukture, npr. cest), nato pa še za prevladujoči ekosistem v kraški krajini – gozd.

Za sanacijo poškodb gozda so pristojni lastniki, ki jih je več tipov (individualni, skupinski, zasebni, državni idr.). Roke za sanacijo postavi na podlagi strokovnih meril država oz. v njenem imenu državna institucija (Zavod za gozdove Slovenije). Izvedba sanacije je vedno izziv, saj je

1 - Know You lifestyle (<http://www.knowyourlifestyle.eu/>) o potrošniškem vedenju).

- Cooperation for innovative approach in sustainable forest management (<http://www.cia2sfm.org/>), o prilagajanju na spremembe v naravi na primeru gozda).

delo v poškodovanem gozdu težavno in nevarno, tokrat pa je imelo tudi velikanski obseg. Zasebni lastniki tako v območju kot v Sloveniji izrazito prevladujejo, zato sta bila v analizo odzivnosti na okoljsko motnjo vključena le dva tipa zasebnih lastnikov gozda (individualni in skupinski). Na podlagi literature in opazovanja je bilo predvideno, da so se – starosti in marginalizaciji iz javnega diskurza navkljub – najbolje odzvali starejši prebivalci vasi, torej skupinski lastniki gozda, organizirani v t. i. agrarne skupnosti.

Kvantitativne in kvalitativne analize so domnevo potrdile: agrarne skupnosti so se na poškodbe gozda odzvale pravilno, praktično in hitro. V sodelovanju z državno pristojno službo so ocenile stanje, poiskale izvajalce za strojno sečnjo in iz gozdov odstranile smreko. Na trgu lesa so les zaradi hitrosti svojega odziva še lahko ugodno vnovčili. Zasičenje trga z lesom je počasnejšim onemogočilo zaslužek. Niso se sicer odzvale enotno in vse odlično, v povprečju pa so bistveno prekašale odziv drugih tipov lastnikov. Za svojo hitrost in pravilno odločitev so bile dodatno nagrajene. Ko so se dve leti zatem v poškodovanih iglastih gozdovih ob suši in visokih temperaturah namnožili podlubniki in povzročili ponekod celo večjo škodo kot žled, agrarne skupnosti večinoma niso imele težav. Ob »prvem valu« so namreč (pravilno) dale prednost spravilu iglavcev, listavce pa so prepustile samoobnovi oziroma nadaljnji sanaciji. Primer sta podrobneje dokumentirala in opisala Bogataj in Krč (2017, 2018).

RAZPRAVA IN ZAKLJUČKI

Organizirani v formalne in neformalne institucije se ljudje na motnje odzivamo različno. Zasedujemo individualne, pa tudi skupne cilje. Za neposredno prizadete je odziv pričakovano in raznolik, odziva posredno prizadetih – kot so npr. javne izobraževalne institucije – pa ne poznamo. O njem le sklepamo. Odzivnost na okoljske motnje je predvidoma šibka, saj ima VITR lokalno specifična ravnotežja, npr. ravnotežje med ekonomskimi in ekološkimi vidiki razvoja, ravnotežje med kratkoročnimi in dolgoročnimi cilji, ravnotežje med posameznikom in skupnostjo. Zato je VITR za obstoječo strukturo upravljanja izobraževanja velik izziv, morda večji kot za prakso, ki projektno že vključuje različne vidike VITR. Posebno pozornost bo treba posvetiti raziskovanju, opredelitvi celovitejših kazalnikov, umestitvi v obstoječi sistem financiranja in upoštevanju zgledov, kot je npr. odziv na ekstremno velikopovršinsko motnjo, kakršen je bil žled na Postojnskem leta 2014. Izobraževanje odraslih lahko k VITR tudi marsikaj prispeva, npr. dosedanje reference in obilno mrežo aktivnih lokalnih prebivalcev, organiziranih v študijske krožke (več na <https://sk.acs.si>) kot oblike splošnih neformalnih programov, ki niso javno veljavni in delujejo večinoma zunaj sedeža matičnih institucij. Povezava z drugimi organizatorji, tipi in oblikami izobraževanja (npr. šolami, Centri za šolske in obšolske dejavnosti itd.) je šele v razvoju in se zdi prav za VITR možna in obetavna.

Hitrost odziva na okoljski problem

Hitrost odzivanja na (različne) motnje okolja je pomembna za omejevanje negativnih posledic motenj, pa tudi za ponovno vzpostavitev ravnotežij v naravi, med naravo in družbo ter med vidiki trajnosti. Za trajnost torej ni presejnetljiva obravnava časa, prej je nov poudarek na »odzivnem« času. Zdi se, da je odzivni čas na okoljsko motnjo daljši, kadar gre za pretok med institucijami na eni ravni

in so motnje v okolju manj očitne. Zdi se tudi, da raven formalne izobrazbe za odzivni čas ni bistvena.

Jasne usmeritve na globalni (npr. UNESCO, 2020), evropski (EAEA, 2020) in nacionalni ravni (Nacionalni podnebni načrt, 2020) ter dosežki prakse so doslej sprožali šibak odziv nacionalnih institucij, vsaj glede na dostopne in sveže osnutke strateških dokumentov (ReNPIO 2020) in načrte za naslednje desetletje (LPIO, 2020). Odgovor na izhodiščno vprašanje je torej, da je odzivnost na okoljske motnje v izobraževanju odraslih na sistemski ravni okorna in počasna.

Preusmeritev pogleda na lokalno oz. regionalno raven kaže, da je hiter in precizen odziv deležnikov mogoč: na Postojnskem so se v obdobju 2014–2016 na okoljski problem odzvali gibko in kompetentno, čeprav morda besede kompetenca sploh ne poznajo, so družbeno neopazni, v povprečju niže izobraženi, večinoma že upokojeni ter kot posamezniki le izjemoma sposobni sanirati tak obseg poškodovanega gozda. Okoljska motnja je bila resda velikopovršinska in ekstremna, hkrati pa tudi jasno povezana z mobilizacijo kompetenc in sodelovanja vpletenih. To niso bili le posamezniki, ampak tudi institucije. Mobilizacija znanj, izkušenih in poklicnih, je ob horizontalnem in vertikalnem sodelovanju omogočila celo vstop na trg. Hitrost odziva je bila torej bistvena tako za zaščito gozda pred nadaljnjimi poškodbami (gradacijo podlubnikov) kot za zaslužek, posredno pa tudi za storitve, ki jih nudi gozd ne le lastniku, ampak najširši javnosti. Za VITR značilna povezava med znanji, odločitvami in akcijo je v primeru odziva na žled hkrati upoštevala značilnosti ekosistema in skupnosti. Prednost sanaciji iglavcev jasno kaže na predvidevanje prihodnosti, torej časa v najširšem pomenu in celo skladnosti s klasično definicijo trajnosti (»skrb za prihodnje generacije«). Vse to v realnosti institucionalnega izobraževanja močno pogrešamo. Primer regionalne motnje in odziva nanjo je zato zgled za nadaljnji razvoj VITR, kjer je v ospredju osebna izkušnja z naravnim okoljem, povezava med odločitvijo in njenimi posledicami in vloga časa (npr. hitrega odziva ali upoštevanja prihodnosti). Izkušnjejsko znanje ni dovolj. Potrebno je tudi odločanje in ukrepanje vseh, ne le odločevalcev. Primer postojnskih agrarnih skupnosti kaže celo na preseženo skrb za lastno kratkoročno korist (sanacija gozda in prodaja lesa za dohodek) v skrbi za skupno in dolgoročno (socialne in regulativne ekosistemske storitve). Bo VITR v izobraževanju odraslih pripomogel k prenosu te vrednote, znanj in veščin med generacijami?

Za nadaljnji razvoj VITR, kjer je možna vrsta aplikacij na konkretne lokalne probleme, smo torej navedli precej izzivov in izpostavili dimenzijo časa. Slovenski ekosistemi se večinoma še obnavljajo sami, toda segrevanje podnebja se že izraža v rednih in velikopovršinskih motnjah. VITR bi okrepila integracija izobraževalnih strategij z drugimi državnimi strateškimi dokumenti, npr. z Nacionalnim podnebnim načrtom. Potrebni so torej pospešen razvoj systemskega okolja za VITR, sistematično in stabilno vlaganje v raziskovanje na tem področju, ki je doslej povsem umanjalo, zato naša razprava ostaja na ravni hipotez.

Zaključki in predlogi

Namen VITR v izobraževanju odraslih je spodbujati pravih in hiter odziv na identificirane okoljske probleme (Marentič Požarnik s sod., 2019; Bogataj, 2019).

Cilji VITR so zato:

- opazovanje sovplivanja naravnih in družbenih procesov in struktur,
- skupinska razprava o problemih in možnih rešitvah,
- identifikacija možnih sinergij z institucijami na vseh ravneh (»Kaj lahko storim/-o?«),
- upoštevanje naravnih procesov (kroženje, samoregulacija, energetska učinkovitost itd.) v delovanju družbe in institucij, zlasti izobraževalnih.

Metode VITR naj bi sodelujoče čustveno in spoznavno aktivirale, upoštevale predvidevanje prihodnosti in spreminjale posameznika in skupnosti z učenjem. Vključile naj bi vse, na katere odločitve vplivajo (Marentič Požarnik, 2016; Marentič Požarnik s sod., 2019). Predmet oz. objekt učenja so zato lahko posamezni elementi narave in družbe, predvsem pa je to njihova povezava z ljudmi, ki živimo v različnih oblikah skupnosti ter smo pogosto organizirani v institucije. Zgledov trajnosti ne manjka, nekateri so tudi opisani (Bogataj, 2013; Piciga s sod., 2016; Ogrin s sod.,

2019) in uporabni ne le za odrasle, ampak na vseh ravneh izobraževanja in razvoja. Ena od možnosti in vej razvoja je globalno učenje, osredotočeno bolj na globalna in načelna vprašanja (npr. enakost, pravičnost) kot pa na lokalno raven, ki prehaja v ospredje v strokovni literaturi in mednarodnih dokumentih (npr. UNESCO, 2020). Raziskava PIAAC, v izobraževanju odraslih močno spoštovana, je za VITR, žal, šibak potencial, ker ne vsebuje spremenljivk, ki bi učenje posameznika povezovala z naravnim okoljem, ter doslej ni pokazala, da tudi slabo izobraženi znajo reševati okoljske probleme. Tudi zato ostaja potencial vseživljenjskega učenja neizkoriščen, sistemska odzivnost izobraževanja odraslih na okoljske motnje pa okorna in počasna. Gibka in pravilna reakcija postojnskih lastnikov gozda v obdobju 2014–2016 ostaja pomemben in posnemanja vreden učni zgled hitrega in pravilnega odzivanja na okoljske motnje in trajnost, kakšno želimo doseči tudi z izobraževanjem. Vzgoja in izobraževanje za trajnostni razvoj je izziv, razpršen tudi v zgodbe vsakega med nami in naše zavedanje dimenzije časa v pojmu »trajnost«.

VIRI IN LITERATURA

Bogataj, N. (2011). V: Ličen, N., Bogataj, N., Hočevar Ciuha, S., Javrh, P., Ličen, N. (ur.), Hočevar Ciuha, S. (ur.). *Koncept trajnostnega razvoja in neformalno izobraževanje odraslih*. 1. izd. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 162 str.

Bogataj, N. (2014). Izteku desetletja VITR ob rob z vidika izobraževanja odraslih. Vzgoja in izobraževanje : revija za teoretična in praktična vprašanja vzgojno-izobraževalnega dela, ISSN 0350-5065, 2014, letn. 45, št. 4, str. 54–59

Bogataj, N. (2013). Živimo trajnost. V: Bogataj, N. (ur.), Anko, B. (2013). *Znamenja trajnosti*. 1. natis. Ljubljana: Andragoški center Slovenije, str. 168–180. Dostopno: https://arhiv.acs.si/publikacije/Znamenja_trajnosti_ACS_mini_la_objavo_na_www.pdf (dostop 5. 11. 2020).

Bogataj, N., Krč, J. (2018). An insight into forest owners' response to extreme events : a case of Postojna sleet in 2014 and bark beetles in 2015 and 2016. V: *Sustainable forest management for the future - the role of managerial economics and accounting : book of abstracts = knjiga sažetaka*. Zagreb: Faculty of Forestry, str. 73–75, graf. prikazi.

Bogataj, N., Krč, J. (2017). Odziv lastnikov gozdov na obsežne poškodbe gozdov – primer območne enote Postojna. V: Bordjan, D. (ur.), Jerina, K. (ur.). *Preučevanje in upravljanje gozdnih ekosistemov v Sloveniji : včeraj, danes, jutri : zbornik prispevkov posvetovanja = Forest ecosystem research and management in Slovenia : past, present and future : lectures presented at the conference*. Ljubljana: Biotehniška fakulteta, Oddelek za gozdarstvo in obnovljive gozdne vire, str. 67–77, ilustr. Dostopno: http://web.bf.uni-lj.si/go/gsd2017/material/Zbornik_GSD_2017.pdf.

Bogataj, N. (2019). Razmislek o odločanju. V: Bogataj, N. *Kako obogateti – bistveno je očem nevidno*. Andragoški center Slovenije, str. 27–45. Dostopno: https://sk.acs.si/sites/sk.acs.si/files/zbornik_sk_kako_obogateti_2019_opt.pdf (dostop 5. 11. 2020).

EAEA (2020). Sustainability is not only about the environment online discussion September. Dostopno: <https://eaea.org/2020/09/16/sustainability-is-not-only-about-the-environment/> (dostop 19. 11. 2020).

Jelen Mernik, A. (2016). Umestitev vsebin iz področja prilagajanja na podnebne spremembe ter njihovega blaženja v izobraževalne programe za odrasle. *Interno gradivo*, 9 str.

Ličen, N., Fakin Bajec, N., Ličen, M. (2015). Katero metodo naj izberem, da bo zeleno izobraževanje učinkovito? [Elektronski vir] : izbrane metode za delo v skupini. Ajdovščina : Ljudska univerza.

Ljudska univerza Ajdovščina (2011). *Neformalno izobraževanje za trajnostni razvoj. Priročnik za delo v andragoških skupinah*, 100 str. Dostopno: <file:///D:/Users/nevenkab/Downloads/Publikacija-2011-d.pdf> (dostop 19. 11. 2020).

LPIO (2020). Letni posvet o izobraževanju odraslih. Dostopno: <https://web.acs.si/lp2020/> (dostop 19. 11. 2020).

Marentič Požarnik B. (2016). Eksterna recenzija izobraževalnega programa. Razširjeno temeljno usposabljanje za trajnostni razvoj. Ljubljana: Andragoški center Slovenije. *Interno gradivo*, 16 str.

Marentič Požarnik, B., Šarič, M., Šteh, B. (2019). *Izkustveno učenje*. Ljubljana: Založba Filozofske fakultete.

Nacionalni podnebni načrt (2020). Dostopno: <https://www.energetika-portal.si/dokumenti/strateski-razvojni-dokumenti/nacionalni-energetski-in-podnebni-naclrt/> (dostop 19. 11. 2020).

Ogrin, M., Resnik Planinc, T., Ilc Klun, M., Widmann, V. (2019). YOUrALPS - Educating youth for the Alps : (re)connecting youth and mountain heritage for an inspiring future in the Alps. V: *Collection of abstracts = Zbirka izvlečkov, [Conference] Hidden Geographies*, 29–31 August 2019. Ljubljana: Department of Geography, Faculty of Arts, University of Ljubljana : = Oddelek za geografijo, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani, str. 31. Dostopno: https://docs.google.com/document/d/1OV_ahCcfQGo-Vu4vA_SvI21LW-rbsHQ_la2I3CekEYO/edit#heading=h-qqrbrxajktjx.

Piciga, D., Marentič - Požarnik, B., Kolar, M., Vovk Korže, A. (2016). *Holistic education for sustainable development : education as a key catalyst for an integral green Slovenia*. V: Piciga, D. (ur.), Schieffer, A. (ur.), Lessem, R. (ur.). *Integral green Slovenia : towards a social knowledge and value based society and economy at the heart of Europe, (Integral green society and economy series)*. London [i. e.] Abingdon; New York: Routledge, 2016, str. 192–206.

ReNPIO 2021-2030. *Resolucija o nacionalnem programu izobraževanja odraslih v obdobju 2021–2030, verzija z dne 24. 9. 2020*. *Interno gradivo*, 67 str.

Sonnenschein, J. (2020). Česar ne meriš, ne moreš uspešno upravljati, 5. nacionalna konferenca o trajnostnem upravljanju z viri skupnosti Dovolj za vse.

SVRK (2018). *Primeri dobrih praks Agende 2030*.

Teden izobraževanja za trajnostni razvoj (2019). Dostopno: <https://www.upi.si/portfolio/tede-izobrazevanja-za-trajnostni-razvoj/>.

PRC (2015). Dostopno: <https://www.prc.si/novice/trajnostna-gradnja-je-priloznost> (dostop 19. 11. 2015).

UNESCO (2020). *Education for Sustainable Development a Roadmap*. 66 str.